

Kuidas tulevad Eestisse uued seeneliigid

ERAST PARMASTO

Kuidas nad tulevad? Eks vaadake ühe näite abil, mil moel täienes Eesti seente elektroonne nimestik Euroopas üliharuldase seeneliigiga, mida meil varem polnud märganud.

Augustis 2004 leidis Tõnu Ploompuu, entsüklopeediliselt laiade huvidega Tallinna ülikooli õppejõud-bioloog Raplamaal Vahastul puutüvel ühe suure surnud ööliblika, millele oli kasvanud seeneniidistik (© 1). Mõne aja pärast andis ta selle üsna haruldasena paistva loodusnähtuse Tartu mükoloogidele. See asetati numbri TAAM 176900 all Eesti maaülikooli seente herbariumi ehk mükoteegi määramata kollektsioonide hulka, kus selliseid veel identifitseerimata isendeid on tuhandeid.

Aastal 2006 andis tollase zooloogia ja botaanika instituudi mükoloogilise herbariumi kuraator Ilmi Parmasto seene minu kätte – ehk tean kedagi, kes suudaks selle liiki määrata. Loomadel kasvavate seente tundjaid on maailmas vähevõitu, Eestis mitte ühtegi. Esimene, meile ületamatu raskus oli kindlaks teha seene perekondki.

Kirjutasin detsembris e-kirja Wallingfordi, Londoni-ligidasse rahvusvahelisse põllumajandusinstituuti, maailma seente nimestiku-andmebaasi pidajale. Lugupeetav Paul (Kirk), kas tead kuskil maailmas kedagi, kes sää-

rast liiki määrata oskaks? Kahe tunni pärast sain vastuse: Keith Seifert, Kanada mükoloog, tunneb sellist tüüpi seeni. Paul edastas mu kirja kohe ka Keithile. Juba tunni pärast palus Keith saata talle seene foto ja selle lülieoste mikrofoto, võimaluse korral ka tüki seenetanud putukast.

Palusin meie üht tuntumat loodusfotograafi Urmas Tartest, et ta teeks liblikal kasvavast seenest suure suuredusega pildi. Ta tegi neid üheksa, kolme näeme siin kõrval. Entomoloog Jaan Viidalepp määras tugevasti kahjustatud liblikajäänuste liigi – see oli sugukonda *Sphingidae* kuuluv punalaik-haavasuru, *Laethoe populi* L.

Kanada põllumajandus- ja põlusaagi uurimiskeskuse biomitmeksisuse labori teadur Keith Seifert sai meilt fotod. Et me taga ei kiirustanud, leidis ta aega probleemiga tegeleda märtsis. 23. märtsil 2007 saatsime talle postiga uurimiseks ja oma herbariumis hoidmiseks poole kahjustatud öölase jäänustest.

4. aprillil teatas Keith, et seen on avateisseente (*Hyphomycetes*) perekonna *Akanthomyces* tüüplikk *A. aculeatus* – uue perekonna tollal ainus liik, mille Hermann Lebert 1858 (praegusest) Poolast leituna kirjeldas.

Liigi nimetus kanti Tartu ülikooli loodusmuuseumi juures peetavasse Eesti teadusasutuste ühisesse elusolendite liiginimestikku. Seejärel sisestati andmebaasi liigi leiandmed, muu seas ka geograafilised koordinaadid. Nüüd võib huviline esitada aadressil <http://elurikkus.ut.ee> päringu ja leida andmed liigi kohta, näha selle kasvu-

FOTOD: URMAS TARTES

© 1. Punalaik-haavasuru jäänused, mille on lagundanud seen *Akanthomyces aculeatus*.

paika Eesti kaardil ning lisatud fotot. Eestikeelset nimetust sellele seenele keegi veel välja mõelnud pole – ja kas seda olekski vaja?

Siinse loo ilmumise järel kantakse see kirjutus Eesti elurikkust käsitleva kirjanduse andmebaasi, seejärel sisestatakse seostatud andmetabelisse ka artiklis Eestist mainitud liigi nimetus, leiuukoht ja kirjutise leheküljenumber. Liiki ladina keeles nimetava päringu vastuses viidatakse kõigile meie kirjandusallikatele.

Kellele langeb Eestist uue liigi leidmise au? Keda nimetada uudiste agentuurile või ajalehele saadetavas uudiste nupus, nagu see mõningate elukate puhul Eestis moodi on läinud? Mis seal ikka nii väga austada vaja. See on elurikkust uurivate teadlaste igapäevane töö; nii on meil üle viie ja poole tuhande seeneliigi leitud ning kirja pandud, mõni tuhat leitakse ehk veel. Abi küsiminegi teiste maade teadlastelt on vastastikuse suhtluse endastmõistetav osa.

Helekottseenelaadsete seltsi kedristõlvikute (*Coryceps*) lähedasse perekonda *Akanthomyces* kuulub eri andmeil 9–13–21–24 liiki, millest enamik kasvab parasiitidena kas putukatel või ämblikel. Iseloomulik on heledate, sageli valkjate silinderjate, (0,1–)1–13 mm

⊙ 3. Seeneniidistikust esile ulatuvad sünneemid. Väga tugevasti suurendatud.

pikkuste tipus ahenevate või kitsalt kooniliste sünneemide (⊙ 2, 3), paralleelsete seeneniitide kimpude leidumine. Neid katavad üherakuliste koniidide ehk lülieoste ahelaid moodustavad laia pudeli kujulised rakud. Mingeid viljakehasid ei moodustu.

Ligi sajandi vältel tunti perekonnas ainult üht liiki, mida on lei-

tud Euroopast, Kanadast, USA-st ja Kesk-Ameerikast, ka Koreast. Hiljem on lisandunud uued liigid USA-st, Ghanast, Taiwanilt, Taist ja Paapua Uus-Guinealt. Kas need on kõik ja kõikjal haruldased? Seda me ei tea: Põhja-Ameerika kohta on ilmunud ainult üks kokkuvõtlik uurimus, seegi juba 60 aastat tagasi [2], Euroopa kohta mitte ühtegi. 1997. aastal avaldati maailma liikide lühike määramistabel [1], kuid see on juba ilmselt vananenud.

Akanthomyces aculeatus'e Eesti leiuukoht on Euroopas tõenäoliselt kolmas; esimene oli uue liigi esmaleid Edela-Poolast Głogówist (1858 oli see Glogau linn Preisi kuningriigis) ühelt mai-öölase liigilt, teine on teadmata mullal kogutud eksemplar Edela-Šotimaalt Arrani saarelt, ka mingilt öölase. Uusi leide võib meil oodata ainult entomoloogide abiga, aga nemad pole haigestunud ja lagunevate ämblike ega öölaste kogumist eriti oluliseks pidanud. Ehk nüüd hakkavad pidama. ■

1. Hsieh, L. S. et al. 1997. The genus *Akanthomyces* on spiders from Taiwan. – *Mycologia* 89 (2): 319–324.
2. Mains, Edwin B. 1950. Entomogenous species of *Akanthomyces*, *Hymnoestilbe* and *Insecticola* in North America. – *Mycologia* 52 (4): 566–588.

Erast Parmasto (1928) on mükoloog, Seenevana.

⊙ 2. Sünneemid kannavad mikroskoopilisi eoseid, mida siit fotolt küll näha pole. Tugevasti suurendatud.